

ΠΑΡΜΕΝΙΔΗΣ Ο ΕΛΕΑΤΗΣ ΚΑΙ Η ΘΕΜΕΛΙΩΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

Γράφοντας για τη συμβολή του Παρμενίδη στη φιλοσοφία ο Léon Robin τονίζει ότι η σκέψη του άνοιξε το δρόμο για τη φιλοσοφία των ιδεών: «il a ouvert la voie à la philosophie des idées» και προσθέτει «en suite, en posant comme règle de la pensée le principe de la contradiction fondé lui-même sur la loi de l'être, il a été l'initiateur de l'ontologie spéculative et plus généralement de toute philosophie rationaliste. Enfin pour l'ivresse logique et la passion des gageurs dialectiques qui accompagnent chez lui cette découverte, il a tout de suite donné au problème du rapport de l'être avec ses déterminations la forme la plus aigüe et la plus propre à stimuler la réflexion»¹.

Πέραν όμως των μεγάλων δρόμων που άνοιξε η σκέψη του Παρμενίδη στην ιστορία των ιδεών, μέσα στο φιλοσοφικό του ποίημα ό,τι επίσης θα μπορούσε να επιμετρηθεί ως προσφορά μεγάλη, και ίσως η μεγαλύτερη προς το ανθρώπινο πνεύμα είναι ακριβώς εκείνες οι προτάσεις, επάνω στις οποίες θεμελιώνεται ή επιστήμη υπό την έννοια υπό την οποία νοείται στις νεότερες εποχές, δηλ. ως συστηματική, αυστηρή, μεθοδική εξειδικευμένη έρευνα. Η θεμελίωση της επιστήμης ως μεθοδικής και αυστηρής έρευνας της πραγματικότητας καλύπτει και τη «γνώση» υπό την πλέον ευρεία έννοιά της, αφού ή ειδική έρευνα σκοπεύει να φωτίσει με τους προβολείς της κάθε τι το επιστητό. Συνεπώς ή Έπιστήμη γενικώς και κάθε ειδική επιστήμη ανεξάρτητα προς τις πραγματικές δυνατότητές της και τα έπιτεύγματα, έφ' όσον επιδιώκει να καλύψει όλο το χώρο του επιστητού με αυστηρά και μεθοδικά αποκτημένη γνώση, είναι ή μόνη έγκυρη προσπάθεια για την κατάκτηση γνώσεων.

Ποιά είναι ή συμβολή του Παρμενίδη θα καταβληθεί προσπάθεια να δειχθεί περαιτέρω με τη σύντομη ανάλυση του ποιήματος που εκτίθεται στη συνέχεια, διότι επάνω στην ανάλυση αυτή στηρίζεται ή επιμέτρηση της προσφοράς του Παρμενίδη στη θεμελίωση της επιστήμης.

Το φιλοσοφικό ποίημα του Παρμενίδη περιγράφει μιὰ όρμητική

1. LÉON ROBIN, *La pensée grecque et les origines de l'esprit scientifique*. Paris 1963 (1923) σ. 109.

άρματοδρομία στην οποία άρματοδρόμος είναι ο ίδιος ο φιλόσοφος, ήνίοχοι οί θυγατέρες του Ήλιου, ενώ τὰ ἄλογα πού σύρουν τὸ ἄρμα εἶναι προικισμένα με φρόνηση. Στὸ α' μέρος τοῦ ποιήματος (προοίμιον - τὰ πρὸς ἀλήθειαν), περιγράφεται ἀφ' ἐνὸς ἢ άρματοδρομία καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐκτίθεται ἡ Παρμενιδικὴ ὄντολογία καὶ γνωσιολογία, ἐνῶ στὸ β' μέρος παρατίθενται κοσμολογικὲς καὶ φυσιολογικὲς δοξασίες τῶν διανοητῶν τῆς ἐποχῆς οἱ ὁποῖες κρίνονται ὡς ἐσφαλμένες ἀπὸ τὸν Παρμενίδη². Στὸ προοίμιο ἡ άρματοδρομία περιγράφει τὰ στάδια ἀπὸ τὰ ὁποῖα διέρχεται τὸ ἀνθρώπινο πνεῦμα προκειμένου νὰ φθάσει κάποια στιγμή στὴν ἀλήθεια³. Καὶ πρῶτον ἡ άρματοδρομία διεξάγεται διὰ μέσου πολλῶν «σημάτων» τῆς πραγματικότητος καὶ ἀνέρχεται ἀναβαθμούς ὅποτε ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὴν ὕλική καὶ αἰσθητὴ φύση. Στὸ τέλος τῆς διαδρομῆς ἀναμένει τὸν φιλόσοφο ἡ «θεὰ» ἡ ὁποία θὰ τοῦ διδάξει τὴν «ἀλήθεια» καὶ τὴ «δόξα» (δηλ. τὴ γνώμη, τὴν πιθανὴ γνώση) περὶ τῶν πραγμάτων. Καὶ ἡ θεὰ τῆς ἀλήθειας συμβολίζει ἐδῶ τὴ δύναμη τῆς ἐνοράσεως, τῆς ἐνορατικῆς ἱκανότητος τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, ὁ σπινθήρας τῆς ὁποίας ἀναπηδᾷ ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐπίμονη καὶ ἀκάματη, μέσα ἀπ' ὅλα τὰ σήματα τῆς αἰσθητῆς πραγματικότητος, πορεία καὶ ἀναζήτησ⁴.

Μέσα ἀπ' ὅλα τὰ δεδομένα τῆς ἐμπειρίας τὸ πνεῦμα ἀγωνίζεται νὰ φθάσει στὴν ἀλήθεια, τὴν ὁποία ἀποκαλύπτει ἡ «θεὰ» πού συμβουλεύει τὸ «κρῖναι λόγῳ» καὶ τὸν «πολύδηριν ἔλεγχον» δηλ. τὴν ἐξαντλητικὴ λογικὴ ἀνάλυση καὶ κρίση, τὸν ... βασανιστικὸ ἔλεγχο. Καὶ ἐνῶ ἡ μέθοδος εἶναι αὐτὴ τὴν ὁποία ὁ Παρμενίδης προτείνει ὡς τὴν ἐγκυρότερη γιὰ τὴν κατανόηση τοῦ κόσμου, διευκρινίζεται ὅτι ἡ παραμονὴ τοῦ πνεύματος στὰ δεδομένα τῶν αἰσθήσεων, ἡ προσκόλλησις σ' αὐτά, ἡ ἀπόδοσις ἐμπιστοσύνης στὸν κόσμον τῆς ἐμπειρίας συνιστᾷ μεγάλη πλάνη καὶ αὐτὴ ἡ ἐμπιστοσύνη στὴν ἐμπειρία παρέχει τὴ «δόξα» γιὰ τὰ πράγματα, δηλ. τὴν ἐπιφανειακὴ γνώμη καὶ ὄχι τὴν ἀλήθεια. Καὶ ἡ ἀλήθεια κατακτᾶται, τονίζει ὁ φιλόσοφος, με τὴ μέθοδο τοῦ ἀσταμάτητου πνευματικοῦ ἀγῶνα πού ξεκινᾷ ἀπὸ τὴν ἐμπειρία· ὕστερα ἀπὸ μακρὰ προσπάθεια γνωρίζει μέσα του τὴν ἔλλαμψη τοῦ ἀληθινοῦ⁵, τὸ ὁποῖο στερεοποιεῖται καὶ καθίσταται ἐγκυρο με τὴν καθαρὴ σκέψη καὶ τὸν «πολύδηριν» κριτικὸ ἔλεγχο.

2. Βλ. Γ. Σ. ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗ, *Τὸ γνωσιολογικὸν πρόβλημα εἰς τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Παρμενίδου*. Ἀθῆναι 1977 σ. 102.

3. Ὁ.π. σ. 28.

4. Πρὸς ΠΛΑΤΩΝΟΣ, Ζ' ἐπιστολὴ 341 ab.

5. Βλ. Γ. Σ. ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗ, Ὁ.π. σσ. 18-19. Μεταξὺ τῆς εἰκόνας τὴν ὁποία ὁ Παρμενίδης περιγράφει καὶ τῶν νοημάτων πού αὐτὴ περιέχει καὶ ἐκείνων πού ὁ Πλάτων γράφει στὴν Ζ' ἐπιστολὴ (341 ab) ὑπάρχει σαφὴς ἀντιστοιχία.

Ὁ Παρμενίδης υπαινίσσεται καὶ τὴν ἐπανάληψη τοῦ ἀγώνα γιὰ τὴ γνώση. Διότι στὴ συνέχεια εἶναι πάντοτε ἐνδεχόμενος ὁ ἐπισκοτισμὸς τῆς διάνοιας, ἡ ἀπώλεια τοῦ ἀληθινοῦ ὁράματος. Γιὰ τὸ λόγο τοῦτο ἡ ἴδια διαδικασία πρέπει νὰ ἐπαναλαμβάνεται χωρὶς τέρμα.

Καὶ γιὰ τὸν ἐπὶ πλέον λόγο, ὅτι ἡ ἐπανάληψη ἐξασφαλίζει τὴ συνεχή ἐγκυρότητα τῶν γνωστικῶν κατακτήσεων, τὴ διαρκὴ αὐτοβεβαίωση τῆς ἀξίας τους ὡς ἀληθινῶν καὶ τὴν ἀγρυπνὴ ἀξιοπρέπεια τοῦ πνεύματος, τὸ ὁποῖο, μόνο ὅταν μὲ δικό του ἀγώνα φθάσει μπροστὰ στὴ θεὰ τῆς ἀλήθειας, καὶ ὅχι μὲ τὴν ἀκριτὴ ἀποδοχὴ ἑτοιμῶν δοξασιῶν (ὅπως ἐκείνες ποὺ ἐκτίθενται στὸ 6^ο μέρος τοῦ ποιήματος, ποὺ ἐπὶ πλέον εἶναι καὶ ἐπισφαλεῖς, γιὰτὶ στηρίζονται ἀπλὰ καὶ μόνο στὶς ἐντυπώσεις τῶν αἰσθήσεων, διατηρεῖ τὸ μέγα κύρος του, κύρος ποὺ δὲν ἔχει ἀσφαλῶς, ὅταν στηρίζεται στὶς ἐντυπώσεις τῶν αἰσθήσεων, διότι βλέπει τὸν κόσμον ἀποσπασματικὰ καὶ ἀποδίδει μάλιστα σ' αὐτὸ τὸ θέαμα ἐγκυρότητα ποὺ δὲν ἔχει καὶ ἀληθινότητα ἢ ὁποῖα δὲν ὑπάρχει. Καὶ ἡ ἀλήθεια, τὴν ὁποῖα διδάσκει ὁ Παρμενίδης ὕστερα ἀπὸ τὴ μέθοδο τὴν ὁποῖα περιγράψαμε καὶ τῆς ὁποῖας ἡ γνωσιολογικὴ σημασία ἔγκειται πρῶτιστα στὸ γεγονὸς ὅτι αἰσθητὰ ἀντικείμενα καὶ λόγος ἔρχονται σὲ ἀμοιβαία ἀνταπόκριση διὰ τῆς ἐνοράσεως, ἢ ὁποῖα εἶναι ἡ ὑπερβατικὴ δύναμη τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, εἶναι καὶ ἡ ὄντολογία τοῦ Ἑλεάτη φιλοσόφου.

Ποιὰ εἶναι ἡ ὄντολογία αὐτή; Κατ' ἀρχὴν ἡ ἀπλούστατη ἔκφραση «ὡς ἔστιν (τὸ ὄν)» ποὺ ἀπὸ πρώτη ἄποψη εἶναι μιὰ ταυτολογία. Ἀλλὰ τὸ ρῆμα «ἔστιν» στὸν Παρμενίδη κεῖται μὲ εἰδικὴ σημασία. Σημαίνει διάρκεια, πλήρη ταυτότητα πρὸς τὸν ἑαυτό του, ἀφθαρσία, στατικότητα καὶ ταυτότητα πρὸς τὸ «νοεῖν». Ἀλλὰ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος τὸ «μὴ εἶναι» δὲν ὑφίσταται καὶ οὔτε δύναται νὰ νοηθεῖ.

Καὶ ἡ περίφημη ρήση «τὸ γὰρ αὐτὸ νοεῖν ἐστὶν τε καὶ εἶναι», θεμελιώδης πρόταση καὶ κέντρο τῆς φιλοσοφίας τοῦ Παρμενίδη δὲν σημαίνει ὅτι τὸ εἶναι προέρχεται ἀπὸ τὸ νοεῖν (ἀντικειμενικὸς ἰδεαλισμὸς) οὔτε ὅτι τὸ νοεῖν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ «εἶναι» (γνωσιολογικὸς ὕλισμὸς), ἀλλὰ «νοεῖν» καὶ εἶναι» ταυτίζονται σὲ μιὰ συνάρτηση ἢ ὁποῖα ἔχει ἰδέα τὴν ὄντοτητα⁶. Τί εἶναι αὐτὴ ἡ ἰδεατὴ ὄντοτητα φαίνεται ἀπὸ τὴ λεπτομερέστερη περιγραφὴ τοῦ ὄντος ποὺ ὁ Παρμενίδης κάμνει μέσα στὸ ποίημά του⁷.

«Μόνον λοιπὸν ὁ λόγος ὑπολείπεται τῆς ὁδοῦ, ὅτι δηλ. ὑπάρχει τὸ εἶναι. Σ' αὐτὴ τὴν ὁδὸ ὑπάρχουν πάρα πολλὰ σημεία ὅτι τὸ ὄν εἶναι ἀγέννητο καὶ ἀνώλεθρο. Διότι εἶναι ἐντελῶς ὁλοκληρωμένο καὶ ἀκίνητο καὶ χωρὶς τέλος. Ποτὲ δὲν ὑπῆρξε ἐποχὴ ὅποτε δὲν ὑπῆρχε οὔτε θὰ ὑπάρξει ἐποχὴ ὅποτε δὲν θὰ εἶναι, ἐπειδὴ στὸ παρὸν εἶναι ὅλο μαζί, ἐν καὶ συνεχές· ποιὰ

6. Βλ. Γ. Σ. ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗ, ὁ.π. σ. 72.

7. H. DIELS - W. KRANZ, *Fragmente der Vorsokratiker*, 28 B 8. Zürich / Berlin ¹¹1964.

λοιπόν γέννηση αὐτοῦ θὰ ἀναζητοῦσες; πῶς, ἀπὸ τί θὰ αὐξήθηκε; Δὲν θὰ ἐπιτρέψω νὰ εἰπῆς οὔτε νὰ τὸ σκεφθεῖ, ὅτι ἀπὸ τὸ μὴ ὄν ἐγινε τὸ ὄν. Διότι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ λεχθεῖ οὔτε νὰ νοηθεῖ ὅτι ὑπάρχει τὸ μὴ εἶναι· καὶ ποιά λοιπὸν ἀνάγκη τὸ ὦθησε, ἐνωρίτερα ἢ ἀργότερα ἐκκινώντας ἀπὸ τὸ μηδὲν νὰ δημιουργηθεῖ; Τοιοῦτοτρόπως ἢ ἐξ ὁλοκλήρου εἶναι ἀνάγκη νὰ ὑπάρχει τὸ ὄν ἢ νὰ μὴν ὑπάρχει. Οὐδέποτε ἀπὸ τὸ μὴ ὄν θὰ ἐπιτρέψει ἡ δύναμη τῆς πίστεως νὰ γεννηθεῖ κάτι πλησίον αὐτοῦ. Ἀπὸ αὐτὴ τὴν αἰτία ἡ Δίκη δὲν ἄφησε χαλαρώνοντας τὰ δεσμά, οὔτε νὰ γεννηθεῖ καὶ οὔτε νὰ καταστραφεῖ, ἀλλ' ἀντιθέτως τὰ κρατεῖ στερεά, ὅσον ἀφορᾷ δὲ στὴν κρίση περὶ αὐτοῦ, αὐτὴ ἐγκεῖται στὸ ἐξῆς: ὑπάρχει τὸ εἶναι ἢ δὲν ὑπάρχει. Καὶ ὅπως εἶναι ἀνάγκη, ἔχει γίνει λοιπὸν ἡ κρίση τὴν μὲν μία ὁδὸ νὰ τὴν ἀφήσουμε ὥς ἀδύνατον νὰ τὴν νοήσῃ κανεὶς καὶ νὰ τὴν ὀνομάσῃ (διότι δὲν εἶναι ἡ ὁδὸς τῆς ἀλήθειας, τὴν δὲ ἄλλῃ ὑπάρχει τὸ εἶναι καὶ ὅτι εἶναι ἀληθινὴ). Πῶς, λοιπόν, μετὰ θὰ ἐχάνετο, ἐνῶ θὰ ὑπῆρχε, πῶς θὰ ἠδύνατο νὰ γεννηθεῖ; Ἐὰν γεννήθηκε κάπου, δὲν εἶναι τώρα, οὔτε ἐὰν κάποτε σὲ κάποια στιγμή τοῦ μέλλοντος πρόκειται νὰ γεννηθεῖ. Κατὰ τὸν τρόπο αὐτὸ σβῆνει ἡ ἐννοια τῆς γεννήσεως καὶ γίνεται ἀδύνατον νὰ μάθει κανεὶς κάτι γιὰ τὴν τελικὴ καταστροφή. Οὔτε εἶναι διαιρετό, διότι ὅλο εἶναι ὁμοιο σὲ ὅλα τὰ σημεία, οὔτε ἐδῶ εἶναι περισσότερο, πράγμα τὸ ὁποῖο θὰ τὸ ἐμπόδιζε νὰ ἔχει ἐσωτερικὴ συνοχή. Οὔτε εἶναι κάπου κατὰ τι λιγότερο, ὅλο δε εἶναι πλήρες ἀπὸ τὸ ὄν. Ἐξ αἰτίας τούτου ὅλο εἶναι συνεχές. Διότι τὸ ὄν εἶναι σὲ ἄμεση ἐπαφὴ μὲ τὸ ὄν. Ἀλλ' ὅμως εἶναι ἀκίνητο μέσα σὲ ὅρια ἐπιβαλλόμενα ἀπὸ μεγάλα δεσμά χωρὶς ἀρχὴ καὶ τέλος. Διότι ἡ γέννηση καὶ ἡ φθορὰ πολὺ μακρὰν ἀπεκρούσθησαν, τὶς ἀπώθησε ἡ ἀληθινὴ πίστη. Τὸ ἴδιο μέσα στὸν ἑαυτὸ του παραμένοντας ἐφησυχάζει στὸν ἑαυτὸ του καὶ τοιοῦτοτρόπως παραμένει ἐκεῖ σταθερό. Διότι κρατερὴ «Ἀνάγκη» τὸ κρατεῖ μέσα στὰ δεσμά τῶν ὁρίων, τὰ ὁποῖα τὸ περικλείουν καὶ ἐξ αἰτίας τῶν ὁποίων πρέπει τὸ ὄν νὰ μὴν εἶναι ἀτελεύτητο».

Τὸ Παρμενιδικὸ «ὄν» ὅπως εὐκόλα διαπιστώνεται ἀπὸ τὸ ποιητικὸ κείμενο, πού στὸ σημεῖο αὐτὸ δὲν χρειάζεται ἰδιαίτερη ἀνάλυση, εἶναι χωρὶς ἀρχὴ καὶ τέλος, ὁμογενές, σφαιρικό, ἄπειρο στὸ χρόνο καὶ πεπερασμένο στὸ χῶρο, ἀναλοίωτο, ἀδιαίρετο «εὐκύκλου σφαίρης ἐναλίγκιον ὄγκῳ». Πέραν τούτων ὅλα τὰ παραπάνω στοιχεῖα τοῦ ὄντος εἶναι αὐτὰ ἀκριβῶς πού βρίσκονται πίσω ἀπὸ τὴν αἰσθητὴ πραγματικότητα καὶ ἀπὸ τὴν φανερὴ ὄψη τῆς φύσεως ἀρχίζει ὁ ἀγώνας γιὰ τὴν κατάκτηση τῆς (κρυμμένης) ἀλήθειας, τῆς λανθάνουσας ὁψεως τοῦ κόσμου, τοῦ «εἶναι», τοῦ ὁποίου ἡ θεώρηση εἶναι ἡ σταθερὴ συλλογὴ, ἡ αὐθισταμένη περισυλλογὴ τοῦ ὄντος, δηλ. τοῦ «εἶναι»⁸.

Ἰδιαίτερα ἡ διάκριση τοῦ Παρμενίδη σὲ Ἀλήθεια - Δόξα εἰσάγει μὲ τὴν ἀπόρριψη τῆς αὐθεντικῆς ἐγκυρότητος τοῦ 6' μέρους, τὸ μεταφυσικὸ βάθος τοῦ «εἶναι», ὅπως τονίζει καὶ πάλιν ὁ Heidegger, αὐτὸ πού ἀπαιτεῖ ἡ ἀλήθεια τοῦ ὄντος, γιατί ὅπως τὸ φαινόμενο ἀνήκει στὸ ἴδιο τὸ ὄν ἔτσι ἀνήκει στὸ ὄν καὶ τὸ φαινομενικό⁹.

Τὸ «εἶναι» ἐκφράζεται ὥς γίγνεσθαι καὶ τὸ γίγνεσθαι ἂν δὲν

8. M. HEIDEGGER, *Εἰσαγωγή στὴ Μεταφυσική*. Ἑλλ. μετ. Χ. Μαλεβίτση, Ἀθήναι 1974, σ. 165.

9. Ὁ.π. σσ. 132-133.

προϋποθέτει τὸ «εἶναι» δηλ. τὴν ἀμετακίνητη αἰώνια καὶ ἀναλλοίωτη σταθερὴ οὐσία θὰ διελύετο καὶ θὰ ἐξαερώνετο μέχρις ἐκμηδενισμοῦ.

Ἄλλὰ τὸ «εἶναι» ὑφίσταται, εἶναι κάτω καὶ πίσω ἀπὸ τὸ γίγνεσθαι καὶ ἐφ' ὅσον εἶναι δὲν ὑπάρχει καμιά δυνατότητα νὰ γίνεται λόγος γιὰ τὸ «μὴ εἶναι».

Καὶ τοῦτο τὸ ἀποσαφηνίζει ὁ νοῦς, δηλ. τὸ ὅτι τὸ «εἶναι» ἐμφανίζεται, μόνο μέσα στὸν ὀρίζοντα τοῦ νοῦ, γιατί ἄλλωστε τὸ «εἶναι» στὴν ἀληθὴ του φύση εἶναι ἡ ἔσχατη ἀφηρημένη ἐνότητα αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον ἐμφανίζεται ὡς «γίγνεσθαι».

Αὐτὸ ὅμως δὲν σημαίνει ὅτι τὸ «εἶναι» εἶναι κατασκεύασμα τοῦ «νοεῖν» ἀλλὰ ἔχει αὐθυπόστατη ὄντοτητα καὶ παράλληλα ταυτότητα πρὸς τὸ νοεῖν: «οὐ γὰρ ἂν ἄνευ τοῦ ἔοντος εὐρήσεις τὸ νοεῖν». (Παρμενίδης).

Ἡ μεταφυσικὴ τοῦ Παρμενίδη βαθυστόχαστη στὸν ὑψιστο βαθμὸ καὶ γόνιμη ἐξ ἴσου (ἐπηρέασε τὰ μέγιστα τῇ μεταγενέστερῃ φιλοσοφικῇ σκέψῃ) ἐρμηνεύθηκε ὡς ἐνοποιητικὴ καὶ ἰδεαλιστικὴ θεώρηση τοῦ κόσμου, ἀντίθετη πρὸς ἐκείνη τοῦ Ἡρακλείτου ποὺ θεωρήθηκε ὡς εἰσαγωγή τῶν ἀντιθέτων στὴν ἐνότητα καὶ ὁλότητα τοῦ ὄντος. «Τοῦ μὲν Παρμενίδη ὡς θεμελίωση τοῦ ὄντος, τοῦ δὲ Ἡρακλείτου ὡς ἐρμηνεία τοῦ γίγνεσθαι»: *Parmenides lerht das Sein, Heraklit das Werden*¹⁰.

Οἱ δυὸ θεωρήσεις ἀντιπαρατάχθηκαν ἀπὸ τοὺς μεταγενέστερους, ἡ μιὰ ἐναντίον τῆς ἄλλης καὶ ὁ ἀντιεπιστημονικός, δηλ. ὁ δριμύς πολέμιος τῆς ἐπιστήμης F. Nietzsche¹¹ ἐνοιωθε τὸν ἑαυτό του ὡς βαθύτατα Ἡρακλειτικό. Ἄλλὰ ὁ Martin Heidegger¹² βλέπει ὅτι ὁ Παρμενίδης στέκει στὸ ἴδιο πεδίο μὲ τὸν Ἡράκλειτο, γιατί δὲν εἶναι τελικὰ δυνατό νὰ στέκονται σὲ ἄλλα ἐδάφη οἱ δύο Ἕλληνες διανοητές, οἱ ἰδρυτὲς ὅλου τοῦ στοχασμοῦ, παρὰ κυρίως στὸ «εἶναι» τῶν ὄντων.

Ἡ Παρμενιδικὴ ὄντολογία σύμφωνα μὲ τὰ παραπάνω δὲν ἔρχεται σὲ ἀντίθεση πρὸς τὴν Ἡρακλείτεια.

Ἡ παρατήρηση αὐτὴ δείχνει τὸ εὖρος καὶ τὸ βάθος τῆς σκέψεως τῶν δύο μεγάλων Ἑλλήνων στοχαστῶν, γιατί τὸ βάθος βρίσκεται ἐκεῖ ὅπου ἡ ἐπιφάνεια δείχνει ἀντιθέσεις.

Ἰδιαίτερα στὸ βάθος αὐτὸ τῆς φιλοσοφίας τοῦ Παρμενίδη περιέχεται ἡ πρώτη μεγάλη καὶ καθαρὰ λογικὴ καὶ μεθοδικὴ θεμελίωση τῆς ἐπιστήμης ὑπὸ τῇ σημερινῇ ἐννοίᾳ τῆς αὐστηρῆς ἐρευνας καὶ ὁ χῶρος δράσεως τῆς

10. K. JASPERS, *Die grossen Philosophen*. München 1957 σ. 620.

11. FR. NIETZSCHE, *Ἡ γέννηση τῆς φιλοσοφίας*. Ἑλλ. μετ. Αἰμ. Χουρμούζιου, Ἀθήνα α.χ., σσ. 45-63.

12. M. HEIDEGGER, *Εἰσαγωγή στὴ Μεταφυσική*. Ἑλλ. μετ. Χρ. Μαλεβίτση, Ἀθήνα 1974, σσ. 132-133.

ἐπιστήμης εἶναι ὁ χώρος τῆς ἐμπειρικῆς πραγματικότητος, ὁ χώρος δηλ. τῆς κατὰ Ἡράκλειτο ἐνότητος τῶν ἀντιθέσεων καὶ τῆς κατὰ Παρμενίδη «Δόξας» καθ' ὅσον ὀφείλουμε νὰ ἰδοῦμε πίσω ἀπ' αὐτήν¹³.

Τί προσέφερε στὸ μέγα αὐτὸ θέμα τῆς ἱστορίας τοῦ πνεύματος ἡ σκέψη τοῦ Ἑλεάτη φιλοσόφου ποὺ ἱστορικὰ εἶναι ἀκόμη στὸν α' αἰῶνα τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας, καὶ γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη καὶ γιὰ τὶς ἐπόμενες εἶναι στὴν πληρέστερη καταμέτρηση τὰ ἑξῆς:

1. Ἡ ὑπαρξὴ τοῦ ἐπιστητοῦ καὶ ἡ διάκριση τῆς «Ἀλήθειας» ἀπὸ τὴ «Δόξα».
2. Ἡ μέθοδος, γενικὴ καὶ εἰδική.
3. Ἡ διαρκὴς ἐπανάληψη τῆς ἔρευνας καὶ ὁ λογικὸς κριτικὸς ἔλεγχος.
4. Ἡ μετρήσιμη καὶ προσδιορισμένη διάσταση τοῦ ἐπιστητοῦ καὶ ἡ στατικότητα τοῦ ὄντος.
5. Ἡ ἰδεατότητα τῆς ἐπιστημονικῆς ἔννοιας καὶ ἡ πεποίθησις ὅτι ἡ γνώσις εἶναι ὅπωςδήποτε δυνατὴ καὶ ἡ ἀλήθεια προσιτὴ στὸν ἀνθρώπινον νοῦ.
6. Ἡ μεταγραφὴ τῆς φυσικῆς πραγματικότητος σὲ μιὰ ἄλλη γλῶσσα πρόσφορη στὴν ἐπιστήμη.
7. Ἡ ἔννοια τῆς Ἀνάγκης, (ταυτόσημη πρὸς τὴ Δίκη, τὴν Μοῖρα, καὶ τὴν Θέμιν).

Καὶ ὥς πρὸς τὴν πρώτη πρότασι ἀπὸ τὶς ἀνωτέρω: εἶναι ἀπαραίτητη προϋπόθεσις γιὰ τὴν ὑπαρξὴ τῆς ἐπιστήμης ἡ ὑπαρξὴ τοῦ ἐπιστητοῦ: τὴν ὑπαρξὴ τοῦ ἐπιστητοῦ τονίζει ἡ πρότασι «οὐ γὰρ ἄνευ τοῦ ἔοντος εὐρήσεις τὸ νοεῖν» καὶ ἐπίσης μὲ ἀντίστροφο τρόπο ἡ πρότασι: «οὔτε γὰρ ἂν γνοίης τό γε μὴ ἔον (οὐ γὰρ ἀνυστόν) οὔτε φράσαις»¹⁴ συνεπῶς ἡ γνώσις εἶναι δυνατὴ ἐφ' ὅσον ὑπάρχει τὸ ὄν, καὶ τὸ ὄν ὥς ταυτὸ πρὸς τὸ «νοεῖν» εἶναι καὶ τὸ ἀντικείμενο τῆς γνώσεως. Ὁ Ἀριστοτέλης ἐκφράζει μὲ τὸ δικό του τρόπο αὐτὴ τὴν ἀλήθεια «ἐπιστητοῦ γὰρ μὴ ὄντος οὐκ ἔστιν ἐπιστήμη»¹⁵.

Τὸ δεύτερο στοιχεῖο (2 στὴν ἀνωτέρω ἀρίθμηση) τῆς ἐπιστήμης, δηλ. τὴ μέθοδο, τὴ βρίσκουμε μέσα στὸ ποιητικὸ κείμενο τοῦ Παρμενίδη καὶ εἶναι αὐτὴ ποὺ περιγράψαμε, δηλ. μακρὰ ἐμπειρικὴ παρατήρησις καὶ ἀδυσώπητος κριτικὸς ἔλεγχος.

13. E. BLOCH, «Über die Ontologie des Parmenides». *Klass. et Med.* 14 (1953) p. 25 «Deshalb bilden die Theorien von Heraklit und Parmenides auch —wie schon eben angedeutet— keine konträren Gegensätze. Denn die Aussagen sind zwar der logischen Form nach entgegengesetzt beziehen sich aber auf verschiedene Aspekte des Seins, wobei die Theorie des Parmenides die umfassende ist».

14. ΠΑΡΜΕΝΙΔΟΥ, *Περὶ φύσεως*. H. DIELS. W. KRANZ, *Fragm. d. Vorsokr.* 28 B 2. Zürich / Berlin ¹¹1964.

15. ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ, *Περὶ κατηγοριῶν* B, 29.

Με τὴ μέθοδο αὐτὴ θὰ κατακτηθεῖ ἡ γνώση, γιατί τὸ «νοεῖν» ἀναφέρεται στὸ «εἶναι» καὶ τὸ «εἶναι» στὸ «νοεῖν» ἔξω ἀπὸ τὸ «νοεῖν» ὑπάρχει μόνο τὸ «γίγνεσθαι» δηλ. ἡ «δόξα». Τὸ τρίτο στοιχεῖο εἶναι ἡ ἐπανάληψη τῆς ἔρευνας, γιατί ἡ ἐπιστήμη δὲν τερματίζεται στὴν πορεία τοῦ χρόνου καθὼς ἀναζητεῖ συνεχῶς νέες κρυμμένες ἀλήθειες καὶ νέα ἄγνωστα μονοπάτια τῆς πραγματικότητος, γιὰ νὰ ἀναδημιουργήσει αὐτὴ τὴν πραγματικότητα πάνω σὲ νέα στοιχεῖα (*recréer la réalité*). Τὸ τέταρτο στοιχεῖο ποὺ ὀδηγεῖ στὴ θεμελίωση τῆς ἐπιστήμης εἶναι ἡ ἔννοια τοῦ πεπερασμένου μέσα στο χῶρο «εἶναι» κατὰ Παρμενίδη. Δηλ. ἓνα ὄν προσδιορισμένο καὶ μετρήσιμο μέσα σὲ πλαίσια καὶ ὅρια προσιτὰ διὰ τῆς λογικῆς.

Ἐὰν δὲν εἶναι ἔτσι τότε μεταβαίνουμε στὸ ἄπειρο, δηλ. τὸ χωρὶς πέρας καὶ ὅρια, ἀλλὰ τότε θὰ εἶναι ἡ θρησκευτικὴ ἐμπειρία καὶ ὄραση, ποὺ θὰ μπορεῖ νὰ ἐγγίσει τὸ ἄπειρο, αὐτό, καὶ ὄχι ἀσφαλῶς ἡ ἐπιστήμη.

Γιατὶ ἐπάνω στὸ ἄπειρο καὶ ἀπροσδιόριστο δὲν εἶναι δυνατόν νὰ πραγματοποιηθοῦν μετρήσεις, ἐξηγήσεις καὶ συλλογισμοί, θετικοὶ καὶ ἔγκυροι.

Ἡ περιοχὴ στὴν ὁποία ὁ λόγος δύναται νὰ ἀξιοποιήσει τὶς δυνάμεις τοῦ εἶναι μόνο ὁ ὁρισμένος χῶρος τῆς ἐμπειρίας καὶ ὁ πεπερασμένος χῶρος τῆς νοητῆς πραγματικότητος· δὲν ὑπάρχει ἐπιστήμη τοῦ ἀπροσδιορίστου.

Καὶ γιὰ τοῦτο ἀκριδῶς ὁ Παρμενίδης περιγράφει τὸ «εἶναι», τὸ προσδιορίζει ὡς ξεπερασμένο στὸ χῶρο, ἀλλὰ ἄπειρο στὸ χρόνο, δηλ. χωρὶς χρονικὴ ἀρχὴ καὶ τέλος. Καὶ αὐτὰ τὰ βασικὰ κατηγορήματα τοῦ «εἶναι» θεμελιώνουν τὴν Ἐπιστήμη.

«Dass das Sein nicht Apeiron, sondern Peras ist entspricht der forderung der Denkbarkeit. Was gedacht wird, ist bestimmt und hat darum Grenze»¹⁶.

Τὸ ὄν εἶναι μετρήσιμο στὸ χῶρο ἐφ' ὅσον εἶναι πεπερασμένο, καὶ ταυτόχρονα ἐφ' ὅσον εἶναι ἄπειρο στὸ χρόνο ἢ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα γιὰ τὸν ἴδιο λόγο εἶναι διαρκὲς καὶ κυκλικὰ ἐπαναλαμβανομένη καὶ ἐπανερχομένη συχνὰ στὸ ἴδιο ἀντικείμενο καὶ τὰ ἴδια προβλήματα καθ' ὅσον δὲν ἔχουν ἐπιλυθεῖ ὀριστικά. Διότι καὶ ἡ ἔρευνα μπορεῖ νὰ λήξει κάποια στιγμή, κατὰ τὴν ὁποία θὰ λήξει καὶ τὸ ὄν, ἐφ' ὅσον ὑποτεθεῖ ὅτι θὰ ἔχει πέρατα καὶ μέσα στὸ χρόνο. Ἀλλὰ καὶ ἐκτὸς αὐτῶν σημαντικώτατη γιὰ τὴ θεμελίωση τῆς ἐπιστήμης εἶναι ἡ στατικότητα τοῦ ὄντος, διότι δὲν ὑπάρχει δυνατότητα νὰ θεμελιωθεῖ ἡ ἐπιστήμη πάνω στὴ ρευστὴ πραγματικότητα τοῦ γίγνεσθαι καὶ τὴν πολύπλοκη ἀποσπασματικότητα αὐτῶν ποὺ παρέχουν ἀπλῶς καὶ μόνον οἱ αἰσθήσεις. Πρέπει νὰ ἀναζητηθεῖ πίσω ἀπ' αὐτὲς τὸ σταθερὸ καὶ αἰώνιο στοιχεῖο τοῦ ὄντος ἀλλ' ἀφοῦ ἀναζητηθεῖ πίσω ἀπ'

16. K. JASPERS, *Die grossen Philosophen*. München 1957 σ. 640.

αὐτὲς (αὐτὸ τὸ σταθερὸ καὶ αἰώνιο στοιχεῖο τοῦ ὄντος) πρέπει γιὰ νὰ εὐρεθεῖ νὰ ὑφίσταται πράγματι αὐτὴ ἡ στατικότητα τοῦ ὄντος¹⁷, ἀλλιῶς καὶ πάλι δὲν ὑπάρχει ἐπιστήμη. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι, ἐὰν ὑπάρχει μόνον ἡ μεταβλητὴ, ἐξωτερικὴ ὄψη τοῦ ὄντος, στὴ «Δόξα», δὲν ὑπάρχει ποσῶς γνώση. Γιατὶ μέσα στὴ συνεχὴ μεταβολὴ δὲν ὑπάρχει σταθερὸ στοιχεῖο καὶ τοῦτο τὸ σταθερὸ στοιχεῖο εἶναι ἀναγκαῖο ἀφετηριακὰ ἤδη γιὰ τὴ γνώση.

Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ ὁ Πλάτων¹⁸ καὶ ὁ Ἀριστοτέλης¹⁹ προσάπτουν στὸν Ἡράκλειτο τὴ μορφὴ ὅτι ἡ μεταφυσικὴ του ἀρνούμενη τὴν προτεραιότητα τοῦ σταθεροῦ στοιχείου δυσχεραίνει τὴ θεμελίωση τῆς ἐπιστήμης²⁰.

Καὶ γιὰ τοῦτο εἶναι ἀναγκαῖα ἡ ἔννοια τῆς Δίκης (Ἀνάγκη), ὅπως ἐμφανίζεται στὸν Παρμενίδη «τῶν δὲ Δίκη πολὺποινος ἔχει κληίδας ἀμοιβούς», ἢ ὅπως ἀκόμη καὶ στὸν Ἡράκλειτο «Ἡλιος γὰρ οὐχ ὑπερβήσεται μέτρα· εἰ δὲ μή, Ἑρινύες μιν Δίκης ἐπίκουροι ἐξευρήσουσιν». Στὸν Παρμενίδη ἡ Δίκη εἶναι ἐκείνη ἡ ὁποία κρατεῖ τὸ ὄν μέσα στὶς «πέδες», στὰ δεσμὰ ὅπου μένει ἀκίνητο, ἐνῶ στὸν Ἡράκλειτο δὲν ἐπιτρέπει τὴ μεταβολὴ πέρα ἀπὸ ὅρια.

Τὰ ὅρια αὐτά, τὰ κατὰ Ἡράκλειτον, καὶ τὰ δεσμὰ τοῦ ὄντος στὸν Παρμενίδη ἔχουν κοινὸ σημεῖο ὅτι σημαίνουν μιὰ σταθερὴ περιοχὴ τοῦ «εἶναι» καὶ μιὰ μεταβλητὴ, ἀποδεκτὴ ὡς ὑπαρκτὴ στὸν Ἡράκλειτο καὶ ὡς ἐπιφανειακὴ καὶ ἀπατηλὴ στὸν Παρμενίδη. Καὶ τοῦτο τὸ σταθερὸ στοιχεῖο τὸ ὁποῖο ὑφίσταται δηλ. εἶναι κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τῶν ποικίλων μεταβολῶν, εἶναι ἐκφράσιμο ἐπίσης μέσα στὸ νοεῖν καὶ μὲ τὸ «νοεῖν»· οἱ μαθηματικοὶ π.χ. τύποι εἶναι νοητικὰ σχήματα ποὺ ἐκφράζουν ἀκριβῶς τὸ στατικό — σταθερὸ πίσω ἀπὸ τὴν πληθώρα τῶν φαινομένων. «Ἐκεῖνο ποὺ μένει σταθερὸ μέσα στὶς ἀπειροπληθεῖς ἐπαναλήψεις τῶν ὁμοειδῶν φαινομένων εἶναι ὁ μαθηματικὸς τύπος ποὺ ἐκφράζει τὴν νομοτέλειά τους», τονίζει ὁ Γαλιλαῖος²¹.

Ἡ ἐπιστήμη λοιπὸν θεμελιώνεται ἐπάνω στὸ στατικό, νοητὸ καὶ μετρήσιμο πεδίο τοῦ ὄντος, δηλ. σ' αὐτὸ ποὺ τελικὰ ἀποκαθαρμένο ἀπὸ τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα ποὺ συγκομίσθηκαν ἀπὸ τὴν ἐμπειρία καὶ τὴν ἐνορατικὴ ἔλλαμψη παραμένει μέσα στὴ νόηση καὶ μέσα σ' αὐτήν.

Τοῦτο σημαίνει ὅτι οἱ ἐπιστημονικὲς ἔννοιες, ὡς νοητικὰ σχήματα ἐφ' ὅσον ἔχουν ἀποκαθαρθεῖ ἀπὸ τὰ παρελόμενα γνωρίσματα ἔχουν καταστει-

17. K. JASPERS, ὁ.π. σ. 644 «Was Sein ist, ist Denkbar».

18. ΠΛΑΤΩΝΟΣ, *Θεαίτητος* 179 c - 180 c.

19. ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ, *Μετὰ τὰ φυσικά* A 6 987 a - 987 b.

20. K. ΑΞΕΛΟΥ, *Ὁ Ἡράκλειτος καὶ ἡ φιλοσοφία*. Ἀθήνα 1974 σ. 37

21. Πρβ. K. ΓΕΩΡΓΟΥΛΗ, «Ὁ Πλάτων πνευματικὸς ἀρχηγέτης τῶν αἰώνων», *Ἑλληνικὴ Δημιουργία*. Ἀθήναι 1950 τ. 56 σ. 832.

ιδεώδεις, (όχι με σημασία αξιολογική αλλά με τη σημασία ότι δεν είναι εμπειρικές).

Οί επιστημονικές έννοιες χαρακτηρίζονται από την ιδεατότητα π.χ. ή έννοια «ύγεια» ως ιατρικός όρος είναι ιδεώδης, όπως και οί έννοιες της γεωμετρίας κλπ.

Και τούτο ακριβώς ανακύπτει μέσα από τις θεμελιώδεις αρχές της φιλοσοφίας του Παρμενίδη²².

Όπως επίσης και ή μεταγραφή της πραγματικότητας σε μιὰ γλώσσα πρόσφορη στην επιστήμη, ή όποια ως τοιαύτη αποδίδει και τις επιστημονικές έννοιες και την ιδεατότητά τους.

Οί επιστημονικοί όροι, τὰ σύμβολα και τὰ σημεία είναι ή γλώσσα της επιστήμης στην όποια μεταγράφεται ή πραγματικότητα.

Στό ποίημα του Παρμενίδη τὸ «ὄν» στην όλότητά του μεταγράφεται ως σφαίρα γεωμετρική και όπως παρατηροῦσε σχετικά ὁ H. Poincaré: «Le fait scientifique n'est que le fait brut traduit dans un langage commode»²³.

Ανιχνεύοντας τὸ κείμενο του Παρμενίδη, βρίσκουμε και αὐτή την επιστημονική ἀνάγκη διατυπωμένη μέσα στις σκέψεις του φιλοσόφου. Στους στίχους «οὐ γὰρ ἂν ἄνευ τοῦ ἐόντος ἐν ᾧ πεφασισμένον ἐστὶν εὐρήσεις τὸ νοεῖν».

Ἡ πρόταση ὑποδηλώνει ἀφ' ἐνὸς την ἀνάγκη της ἀναφορᾶς στο ὄν, και αὐτῆς ή ἀναφορὰ θὰ γίνει με τὸ λόγο, προφορικό ή γραπτό, την «φάτιν». Ἡ ἀναγκαιότητα της τέτοιας ἀναφορᾶς στο «ὄν» δὲν ὑποδηλώνει μόνο την ἀπόρριψη της ἀρχῆς τοῦ ὑποκειμενικοῦ ιδεαλισμοῦ ἀλλὰ ταυτόχρονα την ἀνάγκη της λεκτικῆς ἀναφορᾶς στο «ἐόν». Ἀλλ' ἐφ' ὅσον με τὸν προφορικό λόγο πρέπει νὰ ἐκφρασθεῖ και τὸ «νοεῖν» τοῦτο σημαίνει ἐπιπρόσθετα ὅτι οί λεκτικοί ὅροι πρέπει νὰ χαρακτηρίζονται ἀπο σαφήνεια και νοηματική πληρότητα και ὀριοθετήσεις ἀληθεῖς. Ἐκεῖ ὅπου οί «ῥοτοί» ἔδωκαν ἀπλᾶ ὀνόματα, τὰ όποια δὲν ἀνταποκρίνονται πάντα πρὸς τὸ ἀντικείμενο στο ὁποῖο ἀποδόθηκαν, πρέπει νὰ χρησιμοποιηθοῦν

22. Οί θεωρίες ὅτι τὸ «ὄν» εἶναι μετρήσιμο ἀνήκουν στον Πυθαγόρα και τοὺς μαθητές του. Αὐτὸ λέει πρῶτιστα ή περίφημη φράση «μιμήσει τὰ ὄντα εἶναι τῶν ἀριθμῶν». Καί γι' αὐτὸ ὁ Παρμενίδης θεωρήθηκε Πυθαγόρειος· ἀλλ' ἐνῶ οί Πυθαγόρειοι συνέλαβαν με τη σκέψη τους τις πρῶτες ἀφηρημένες έννοιες πού ἦταν στην προκειμένη περίπτωση οί ἀφηρημένες μονάδες, ὁ Παρμενίδης συνέλαβε την πρώτη έννοια της ἀφηρημένης όλότητος, αὐτὸ τοῦτο τὸ «ὄν» ὡς ἀφηρημένη όλότητα. Καί τοῦτο ὡς νέα σύλληψη σε σχέση με ἐκείνη τῶν Πυθαγορείων θὰ ὀδηγήσει στο σύμπαν τῶν ἀφηρημένων έννοιῶν, στο ὁποῖο ἔφθασε ή σκέψη τοῦ Πλάτωνα με τη θεωρία τῶν «ιδεῶν». Οί πλατωνικὲς «ιδέες» πέραν τοῦ ὅτι εἶναι μεταφυσικὲς ὀντότητες εἶναι ταυτόχρονα και ἀφηρημένες έννοιες τῶν συγκεκριμένων ὄντων της φυσικῆς πραγματικότητας. Πρὸς L. ROBIN, ὁ.π. σ. 109 και W. JAEGER, *Παιδεία*. Ἑλλ. μετ. Ν. Βερροῖου. Ἀθῆναι 1968 τ. Γ' σ. 44.

23. H. POINCARÉ, *La valeur de la science*, éd. Flammarion. Paris 1932 σ. 231.

λέξεις με τὸ πλήρες νόημα, δηλ. σύμβολα τοῦ λόγου γεμάτα ἀπὸ τὸ βάθος τῆς ἔννοιας τοῦ ἀντικειμένου καὶ ἐκτεινόμενα σ' ὅλο τὸ πλάτος τῆς ἔννοιας τὴν ὁποία ἀποδίδουν. Αὕτῃ ἀκριβῶς ἡ ἀπαίτηση ὑπάρχει σὲ κάθε σημερινὴ εἰδικὴ ἐπιστήμη. Μόνο ὑπὸ τὶς προϋποθέσεις αὐτὲς εἶναι δυνατὴ ἡ ἔρευνα ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπόδοση τῆς γνώσεως, δηλαδή ὑπὸ σαφεῖς λεκτικούς προσδιορισμούς καὶ ὄχι ὑπὸ χαλαροὺς καὶ ρευστοὺς τρόπους ἀπροσδιόριστης στὴν οὐσία ὀνοματοδοσίας. Κάτω ἀπ' ὅλες αὐτὲς τὶς προϋποθέσεις ὁ λόγος ὁ σχετικὸς πρὸς τὴν πραγματικότητα στὴν ὁποία ἀναφέρεται γίνεται «πιστὸς» μετὰ τὴν ἔννοια πού δίδει στὴ λέξη ὁ Παρμενίδης «ἐν τῷ σοι παύω πιστὸν λόγον ἡδὲ νόημα ἀμφὶς ἀληθείης». ὁ λόγος περὶ τῆς ἀληθείας γίνεται «πιστὸς» ὅταν ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν οἱ περιγραφὲς τοῦ ὄντος πού εἶδαμε καὶ οἱ κανόνες τοῦ κριτικοῦ ἐλέγχου πού ἀποδεικνύουν ὅτι «ταῦτόν γάρ ἐστι νοεῖν τε καὶ εἶναι».

Τὸ νὰ σκέπτεσαι εἶναι νὰ λαμβάνεις κατ' ἀνάγκη συνείδηση τοῦ «εἶναι» καὶ συνείδηση τῆς Ἀνάγκης, ἡ ὁποία κρατερὰ κρατεῖ τὸ ὄν στὰ δεσμά του. Τὸ ὅτι ἡ Ἀνάγκη «κρατερὰ πείρασιν ἐν δεσμοῖσιν ἔχει» τὸ «εἶναι» σημαίνει τὸ περιέχει, τὸ διατρέχει καὶ τὸ κυβερνᾷ ἀπόλυτα καὶ καθ' ὅσον τὸ δεσμεύει μέσα σὲ ὅρια, δὲν τοῦ ἐπιτρέπει νὰ μεταβληθεῖ σὲ χάος ἢ σὲ ἄβυσσον. Ἐπάνω στὴν ἔννοια τῆς ἀβύσσου ἢ τοῦ χάους δὲν δύναται νὰ θεμελιωθεῖ ὁ λόγος οὔτε ἡ ἐπιστήμη. Ἡ ἔννοια τῆς Ἀνάγκης, ἡ ὁποία στὸν Παρμενίδη ταυτίζεται μετὰ τὴ Δίκη, τὴ Μοῖρα καὶ τὴ Θέμιδα, εἶναι ἡ στερεότερη προϋπόθεση γιὰ τὴ θεμελίωση τῆς ἐπιστήμης. Ἡ Ἀνάγκη ὡς μεταφυσικὴ ἔννοια ἔχει ὡς ἀντίθετό της τὴν ἔννοια τῆς μεταφυσικῆς «ἐλευθερίας», ἡ ὁποία φανερώνεται μετὰ τὴν ἔννοια τοῦ ἀπροσδοκῆτου, τοῦ θαύματος καὶ τοῦ ἀπείρου. Καὶ στὴν ἔννοια τῆς μεταφυσικῆς ἐλευθερίας δὲν θεμελιώνεται ἡ ἐπιστήμη, ἐφ' ὅσον δὲν ὑπάρχει ἐπιστήμη τοῦ ἀπείρου καὶ τοῦ ἀπροσδιορίστου. Ἡ ἐπιστήμη ἀπαιτεῖ τὴν «Ἀνάγκην», γιατί τὸ ἔδαφος τῆς «Ἀνάγκης» εἶναι σταθερό, ἔστω καὶ ἂν ἡ ἴδια ὠθεῖ στὴν μεταβολὴ (ἄπωση - συνένωση), ὅπως στὸν Ἐμπεδοκλῆ, ἢ ὅπως στὸν Ἡράκλειτο (ὡς Δίκη) ἡ ἔννοια αὐτὴ ἐλέγχει τὴ μεταβολὴ καὶ τὴν κρατεῖ μέσα σὲ ὅρια (μέτρα), τὰ ὁποία δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑπερβεῖ ὁ Ἥλιος καὶ συνεπῶς καμιά ἄλλη δύναμη²⁴.

Ἡ μεταφυσικὴ τοῦ Παρμενίδη σύμφωνα μετὰ τὰ παραπάνω, θεμελιώνει τὶς ἐπιστῆμες²⁵ καὶ τοῦτο σημαίνει ὅτι θεμελιώνει τὴν ἔρευνα τῆς περιοχῆς

24. EM. LOEW, «Das Verhältnis von Logik und Leben bei Parmenides». *Wienerstudien* 53 (1953) p. 16 «Wie Dike und Ananke so hat auch Moira das Seiende gefesselt, so dass es» ganz und unbewegbar «sein muss».

25. PIERRE SOMVILLE, *Parménide d'Élée, son temps et le nôtre*. Paris. Libr. Vrin 1976 σ. 69 : «ainsi que le souligne E. Gilson, que la partie métaphysique sert de prolégomène et de fondement à la physique». Καὶ Θ. ΒΕΙΚΟΥ, *Οἱ Προσωκρατικοὶ φιλόσοφοι*. Θεσσαλονίκη 1972

τῶν πολλῶν ἢ τοῦ πολλαπλοῦ χώρου τῆς «Δόξας» μὲ τὴν ἀπαίτηση ἀσφαλῶς νὰ εὔρεθοῦν πίσω ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἀληθινὰ ὄντολογικὰ στοιχεῖα. Αὐτὸ ἐξηγεῖ καὶ τὴ διάκριση μεταξὺ Ἀληθείας - Δόξας μέσα στὸ ποίημα καὶ τὴ διπλὴ ταυτόχρονη διαπραγμάτευσή τους ποὺ τόσες συζητήσεις ἔχει προκαλέσει μεταξὺ τῶν ἐρμηνευτῶν τοῦ Παρμενίδη. Ἐτσι ἡ μεταφυσικὴ τοῦ Παρμενίδη θεμελιώνει τὴ φυσικὴ π.χ. καὶ ὡς πρὸς τοῦτο ὑπάρχει ταύτιση σχεδὸν πρὸς τὶς ἀπόψεις τοῦ Descartes. Σωστότερα θὰ λέγαμε, ὅτι, ὅπως στὸν Descartes ἔτσι καὶ στὸν Παρμενίδη, θεμελιώνεται ταυτόχρονα καὶ ἀμοιβαῖα ἡ μεταφυσικὴ καὶ ἡ φυσικὴ, ἡ ὄντολογία καὶ ἡ κοσμολογία.

«Ὁ Descartes μᾶς μιλάει γιὰ μιὰ καθολικὴ σοφία νοημένη ὡς κύρια πηγὴ κάθε γνώσεως. Οἱ ἐπιστῆμες παρὰ τὴ διάκρισή τους ἀπὸ τὴν ποικιλία τῶν ἀντικειμένων ποὺ ἔχουν στὸ σύνολό τους δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη σοφία ποὺ παραμένει πάντα μιὰ καὶ ἴδια, κι ἂν ἀκόμη ἀναφέρεται σὲ διαφορετικὰ. Μὲ αὐτὴ τὴ σημασία ταυτίζεται καὶ τὸ φυσικὸ φῶς τοῦ λόγου. Οἱ ἐπιστῆμες δὲν εἶναι παρὰ ἡ καθολικὴ σοφία ποὺ βρίσκει ἐφαρμογὴ σὲ διαφορετικὲς περιοχές»²⁶.

Ἡ συγγένεια ὅμως τῶν ἀπόψεων τοῦ Παρμενίδη καὶ τοῦ Descartes σχετικὰ πρὸς τὰ θεμέλια τῆς ἐπιστήμης βρίσκεται καὶ σὲ ἄλλο σημαντικό χωρὸ. Ὁ Descartes θεωρεῖ τὴν ἐνόραση ἀφ' ἐνὸς καὶ τὴν παραγωγὴ ἀφ' ἐτέρου ὡς πρὸς τὴν ἀρχὴ τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσεως. Καὶ σύμφωνα μὲ τὴν παραπάνω²⁷, δοθεῖσα ἐρμηνεία ἡ ἐμπειρία, ἡ ἐνόραση καὶ ἡ λογικὴ εἶναι οἱ τρεῖς σταθμοὶ τῆς γνώσεως τοῦ ὄντος στὸν Παρμενίδη. Ὅμως ἡ γνώση τοῦ ὄντος δὲν εἶναι παρὰ ἡ κατάκτηση τῆς Ἀλήθειας, ἡ ὁποία ἀναφέρεται στὸν κόσμον τῆς Δόξας.

Καὶ ἀπὸ αὐτὸ συνεπῶς καταφαίνεται ὅτι ἡ θεμελίωση τῆς ὄντολογίας εἶναι ταυτόχρονα καὶ ἡ θεμελίωση τῆς κοσμολογίας. Γι' αὐτὸ καὶ τὰ δύο μέρη τοῦ ποιήματος εἶναι ἀπαραίτητα, καὶ τὸ ἓνα δὲν δύναται νὰ νοηθεῖ χωρὶς τὸ ἄλλο.

Ἡ Παρμενιδικὴ ἐπιστημολογία θεμελιώνεται ἐπάνω στὴν ἐνότητα τοῦ ὄντος, τὸ ὁποῖο χαρακτηρίζεται, ὅπως παρατηρεῖ ὁ Somville, ἀπὸ ἀνεξαρτησία ἐναντι τῶν ἐννοιῶν χώρος καὶ χρόνος²⁸. Οἱ ἐννοιες «χώρος»

σ. 158: «Ἡ κοσμολογία τοῦ Παρμενίδη ἀποτελεῖ μιὰ σοβαρὴ δημιουργία πράγμα ποὺ σημαίνει ὅτι ἡ σχέση ὄντος καὶ κόσμου ἀπαιτεῖ μιὰ δυναμικὴ ἐρμηνεία. Μπορεῖ μάλιστα νὰ προβληθεῖ μὲ σοβαρὲς ἀξιώσεις ἡ ἀποψη ὅτι ἡ ὄντολογία ἀποτελεῖ μιὰ εἰσαγωγὴ στὴν κοσμολογία».

26. Ν. ΑΥΓΕΛΗ, *Εἰσαγωγὴ στὴν ἐλληνικὴ μετάφραση τοῦ ἔργου τοῦ Descartes «Κανόνες γιὰ τὴν καθοδήγηση τοῦ πνεύματος»*, ἔκδ. Δαδιώτη. Θεσσαλονίκη 1974 σ. 3.

27. Βλ. Γ. Σ. ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗ, ὁ.π. σ. 116.

28. PIERRE SOMVILLE, ὁ.π. σ. 52.

καὶ «χρόνος» εἶναι περισσότερο συνιστώσες παράμετροι τοῦ πολλαπλοῦ κόσμου τῆς Δόξας, καί, ἐνῶ ὁ Kant θεμελιώνει τὴν ἐπιστημολογία τοῦ ἐπάνω στὶς ἄμεσες ἐποπτεῖες τοῦ χώρου καὶ τοῦ χρόνου καὶ ἐκφράζεται ἀκριβῶς κατὰ τὸν ἀντίθετο δρόμο, ἢ μεταφυσικῇ τοῦ Παρμενίδη εἶναι ἀκριβῶς ἡ γνώση τῆς Ἀλήθειας πέρα καὶ πάνω ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς Δόξας. Διότι «il n'y a de science que de ce qui est caché»²⁹.

Ἀπὸ τὴν ὅλη φιλοσοφία τοῦ Παρμενίδη καὶ τὴν ἐρμηνεία ποὺ δόθηκε παραπάνω ἢ δυνατότητα νὰ εὑρεθεῖ ἡ ἀλήθεια εἶναι τεράστια, ἂν μὴ καὶ ἀπόλυτη.

Τὸ ὅτι δὲν εἶναι ὁλοκληρωτικὰ ἀπόλυτη, τὸ λέει τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Παρμενίδης ἐπιζητεῖ καὶ κηρύσσει, ὅπως εἶδαμε, τὴ διαρκὴ ἐπανάληψη τῆς ἔρευνας καὶ τοῦ ἐλέγχου.

Αὕτῃ τὴν τελευταία ἄποψη, τὴ δυνατότητα δηλ. τῆς ἐρμηνείας τοῦ ἀπὸ τὸ «νοεῖν» ἀξιοποίησε καὶ ἡ ἑλληνικὴ σκέψη ἀλλὰ περισσότερο ἡ δυτικοευρωπαϊκὴ σκέψη μὲ τὸ δικό της τρόπο καὶ κινουμένη ἀπὸ τὰ δικά της κίνητρα καὶ αἰτία καὶ δέβαια ἀποδεχομένη τὸ λοιπὸ νοηματικὸ περιεχόμενο τῆς Παρμενιδικῆς φιλοσοφίας, ὥστε νὰ δώσει στὶς ἐπιστῆμες τεράστια ὥθηση καὶ τεράστιες δυνατότητες πιστεύοντας στὴ δυνατότητα λογικῆς ἐρμηνείας τῆς πραγματικότητος μὲ φαιδρία διάθεση καὶ ὁρμητικότητα. Πίστεψε ἀκόμη ἔτσι ὅτι καὶ τὸ θεὸ μπορεῖ νὰ ἐρμηνεύσει λογικὰ (πρ. Ἀνσελμος τῆς Κανταβρυγίας κλπ.) ἀλλὰ ἔδωσε στὴ φιλοσοφία της, ἀπὸ φαιδρία ὁρμὴ κυριαρχημένη νόημα καὶ περιεχόμενο γνωστικὸ τέτοιο ποὺ ἐκφράζεται ἀπὸ τὴ βασικὴ πρόταση τοῦ Παρμενίδη. Καὶ αὐτῆς τῆς προτάσεως παραλλαγὲς ἀνευρίσκονται πολλὲς στὴν νεότερη εὐρωπαϊκὴ φιλοσοφία. Ἡ πρόταση «ταῦτὸν γάρ ἐστι νοεῖν τε καὶ εἶναι» σημαίνει τὴν ἴδια στιγμή ἀπὸ μὲν μεθοδολογικὴ ἄποψη καὶ γνωσιολογικὴ ὅτι ἡ κατάκτηση τοῦ «εἶναι» συντελεῖται διὰ τοῦ «νοεῖν», ἀπὸ δὲ ἄποψη γνωστικῶν ὁρίων ὅτι τὸ «νοεῖν» εἶναι σὲ θέση καὶ ἔχει τὶς δυνατότητες νὰ ἀποκαλύψει ὅλο τὸ «εἶναι», σ' ὅλες του τὶς πλευρὲς καὶ ὅλα του τὰ μυστήρια. Ἐπισημαίνεται δηλ. ἐδῶ ἀπόλυτη ἐμπιστοσύνη στὸ «νοεῖν» αὐτὸ πού, ὅπως σημειώσαμε, διακηρύχθηκε ποικιλοτρόπως μὲ διάφορες παραλλαγὲς σ' ὅλη σχεδὸν τὴν εὐρωπαϊκὴ φιλοσοφία, δηλ. τὴ σχολαστικὴ θεολογία, τὴν ἀναγεννησιακὴ φιλοσοφία, τὴ φιλοσοφία τοῦ διαφωτισμοῦ καὶ τὸν Hegel. Ὡς αὕτῃ ἡ φιλοσοφία, φιλοσοφία παραλλαγῶν μικρῶν ἢ ὄχι πρὸς ἐκείνη τοῦ Παρμενίδη, ἀναπτύχθηκε καὶ συνέπεσε ἱστορικά, καὶ στὸ χῶρο καὶ τὸ χρόνο, πρὸς τὴ μεγάλη ἀνθήση τῆς ἐπιστήμης, μὲ τὴν τεράστια συσσώρευση νέων γνώσεων καὶ νέων ἀνακαλύψεων καὶ νέων μεγάλων ἐπιτευγμάτων, ὅταν μὲ τὸ τέλος τοῦ Μεσαίωνα τὸ εὐρωπαϊκὸ

29. H. POINCARÉ, *La valeur de la science*. Paris 1932 σ. 248.

πνεῦμα ὄρμησε μὲ πάθος στὴν ἔρευνα τοῦ κόσμου. Τὸ γεγονὸς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι χωρὶς σημασία. Ἡ ἱστορική πραγματικότητα πλέον δείχνει ὅτι ἡ φιλοσοφία ποὺ διατύπωσε σὲ παραλλαγές τὴ βασικὴ ἀρχὴ τῆς ἑλεατικῆς φιλοσοφίας, εἶναι ἐκείνη ποὺ θεμελίωσε ἀλλὰ καὶ ἐπεξήγησε καὶ ἐρμήνευσε τὶς ἐπιστημονικὲς δυνατότητες καὶ ἐπιτεύξεις. Μιὰ μεταφυσικὴ καὶ μιὰ γνωσιολογία βαθυστόχαστη, μιὰ θεωρητικὴ θεμελίωση τῶν ἐπιστημῶν τέτοιας ἀξίας ποὺ ἔφερε σὲ πολὺ ὑψηλὰ ἐπίπεδα τὴν ἔρευνα καὶ τὶς ἐπιτεύξεις.

Ἡ φιλοσοφία τοῦ Παρμενίδη, μὲ τὶς παραλλαγές της στὴ νεότερη εὐρωπαϊκὴ σκέψη, εἶναι ἡ φιλοσοφία ποὺ θεμελίωσε, ἐξέφρασε καὶ φώτισε τὴ μεγαλειώδη πορεία τῶν ἐπὶ πέντε αἰῶνες ἤδη συγκλονιστικῶν θριάμβων τῆς ἐπιστήμης.

Γεώργιος ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ
(Λάρισα)

PARMÉNIDE *D'ÉLÉE ET LA FONDATION DE LA SCIENCE*

Résumé

Dans l'article présent on décrit les points de la philosophie de Parménide dont la valeur, la signification et le contenu —avant tout— consistent à la constatation qu'ils conduisent à la fondation et à l'édification de la science, telle quelle on conçoit aujourd'hui sous l'aspect du savoir profond et exhaustif et sous l'aspect de l'effort systématique pour la conquête de la connaissance.

Les propositions fondamentales de la philosophie de Parménide qui méritent de devenir les fondements de la science sont les suivantes:

1. L'existence de l'objet de la science et la distinction entre vérité et opinion.
2. La méthode générale et spéciale.
3. La répétition continue de la recherche et l'examen logique perpétuel.
4. La dimension déterminée et mesurée de l'objet de la connaissance et la stabilité de l'être.
5. L'idéalité du concept scientifique et la confiance que le savoir est de toute façon possible et la vérité accessible de la part de l'esprit humain.
6. La transcription de la réalité physique à une autre langue plus commode destinée à la science.
7. La notion de la «Nécessité» (Ananke, Ἀνάγκη) comme identique avec la notion de Dike (Δίκη), Moira (Μοίρα) Thémis (Θέμις).

8. Et au-dessus de toutes ces propositions la grande valeur de la phrase fondamentale de Parménide que l'être et le penser sont identiques. Cette proposition fameuse a été utilisée à plusieurs reprises par la philosophie européenne, comme p.ex., dans la détermination de la vérité par les philosophes occidentaux du moyen âge, et aussi par Berkeley, Descartes, Spinoza, Hegel.

Il devient par conséquence clair que la valeur de la philosophie de Parménide se vérifie, sauf la fondation théorétique de la science, par la réalité historique, qui démontre maintenant que la philosophie qui détermine, justifie et explique les grands exploits de la science pendant ces derniers siècles c'est surtout la philosophie de Parménide avec toutes ses variables nécessaires et inévitables.

Georges KARAYANNIS
(Larissa)

